

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Святченко Вікторії Володимирівни «Системність мови в європейському мовознавстві XIX – початку XX ст.: фонетико-фонологічний рівень»

на здобуття вченого ступеня кандидата філологічних наук за

спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство

Лінгвоісторіографічні дослідження є невід'ємною частиною сучасних мовознавчих студій, адже саме вони створюють передумови об'єктивного і коректного оцінювання здобутків мовознавчої науки і виступають генератором лінгвістичних наукових пошуків і нових ідей.

Проблема системності мови розглядалася у світовому мовознавстві з першої чверті XIX ст., відповідно поняття «системність мови» пройшло тривалий шлях становлення та уточнення в історії формування лінгвістичної думки. Проте поданий у рецензованому дослідженні бібліографічний огляд засвідчує відсутність цілісного, системного дослідження зазначеної проблеми, оскільки лише її окремі аспекти виступали об'єктом фрагментарного студіювання в незначній кількості статей і монографій, зокрема стосовно фонетико-фонологічного рівня – у студіях Г.Аренса, Р.Робінса, К.Янковські, М.Івіч, З.Штібера, В.К.Журавльова, Т.А.Амірової, Ю.В.Рождественського, М.А.Жовтобрюха, С.П.Бевзенка та ін.). Комплексний та системний підхід до зазначеної проблеми демонструє у своїх студіях В.А.Глущенко, проте лише в межах українського та російського мовознавства. З огляду на ці факти, вважаємо, що обрана тема дисертаційного дослідження є актуальною і перспективною.

У першому розділі дисертаційної роботи «Лінгвоісторіографічний аспект дослідження системного характеру мови в європейському генетичному мовознавстві. Методологія і напрями дослідження» подано детальний аналіз стану лінгвоісторіографічного вивчення проблеми

системного характеру мови в сучасних наукових європейських студіях; відповідно до цього визначено методологію і напрями дослідження.

Автор дисертаційного дослідження, слідом за своїм науковим керівником В.А.Глущенком чітко розмежовує порівняльно-історичне і генетичне мовознавство і подає переконливу мотивацію та аргументацію такого розмежування.

Очевидним достоїнством роботи вважаємо дослідження кореляції понять «методологія», «метод», «прийом», «методика», які, не дивлячись на поширеність і ключову роль у наукових студіях, часто некоректно інтерпретуються навіть у сучасній навчально-методичній літературі. Уточнено співвідношення цих понять, відношення між ними характеризуються як кількісні, ієрархічні. Це, безперечно, позитивна ознака дисертаційної роботи, адже в лінгвістичних працях фіксуємо некоректність їх інтерпретації – ототожнення чи розривання зазначених понять.

У другому і третьому розділах представлено на захист дисертаційного дослідження подано лінгвоісторіографічний огляд проблеми системності мови в європейському мовознавстві ХІХ – початку ХХ ст.; схарактеризовано системність мови в статичному і динамічному вимірах; встановлено джерела зазначеного періоду, у яких розкрито поняття мовної системності; коректно виділено атрибути мовної системи, задекларовані в європейських лінгвістичних студіях ХІХ – початку ХХ ст.; подано типологію регулярних фонетичних кореляцій та інтерпретацію генетичного ототожнення мовних фактів у наукових працях досліджуваного періоду тощо.

Прискіпливий аналіз системності мови в хронологічній ретроспективі дозволив автору роботи мотивовано виділити в межах зазначеного етапу два періоди формування цього поняття в європейському мовознавстві: 1) 20-і – 60-і рр. ХІХ ст. І 2) 70-і рр. ХІХ ст. – початок ХХ

ст.; таке твердження супроводжується переконливою аргументацією і, на наш погляд, є абсолютно виваженим і коректним.

На окрему увагу заслуговує дослідження специфіки реконструкції архетипів і формулювання фонетичних законів як вияву системності мови, а також студіювання питання хронологічної та локальної віднесеності фонетичних явищ, що відповідають фонетичним законам та аналогіям, в європейському мовознавстві XIX – початку XX ст.. Процес реконструкції архетипів і фонетичних законів як вияву системності мови в мовознавчих студіях першого періоду (20-т -60-і рр. XIX ст.) визначали роботи Р.Раска, Я.Бредсдорфа, Я.Грімма, Г.Г.Грассмана, на слов'янському мовному матеріалі – О.Х.Востокова. Як слушно зазначає автор дисертаційного дослідження, перший період характеризувався пошуком причин конкретних звукових змін у фонетичному оточенні, тобто «пояснення фонетичних законів було зведено до встановлення фонетичних умов, за яких вони відбувалися» (с. 75 дисертації). Абсолютно іншу інтерпретація уважний дослідник фіксує в студіях європейських лінгвістів другого періоду формування основ генетичного мовознавства (70-і рр. XIX ст. – 30-і рр. XX ст.), у межах якого реконструкція архетипів і фонетичних законів спиралась на наукові погляди представників Харківської та Московської шкіл; відповідно архетипи і фонетичні закони трактувалися не як поодинокі, ізольовані, а як елементи певної системи.

Як позитивний факт слід відзначити чітку структурованість і послідовність подання зазначених спостережень та узагальнень, що відповідає загальній логіці генетичного дослідження, яку обумовлює генетична методологія.

Позитивним моментом, на нашу думку, є факт розгляду в рецензованій роботі і високої оцінки внеску вітчизняних мовознавців – представників Харківської лінгвістичної школи (О.О.Потебні), студій М.О.Колосова, П.Г.Житецького, С.Й.Смаль-Стоцького, К.Т.Німчинова, О.Б.Курило та ін. – у розробку поняття системності мови, зокрема і на

фонетико-фонологічному рівні. Імена деяких українських лінгвістів, зокрема С.Й.Смаль-Стоцького, О.Б.Курило та ін., були свого часу «забуті» радянським мовознавством з причини ідеологічної невідповідності радянській добі. Факт студіювання поглядів, концепцій зазначених лінгвістів у дисертаційній роботі В.В.Святченко є виключно позитивним моментом, адже сприяє відродженню «замовчуваних» сторінок українського мовознавства.

Результати дослідження мають високий рівень апробації: за матеріалами дисертації здобувачем опубліковано 20 наукових статей і тез доповідей, що є достатнім для публічного захисту роботи.

На початку роботи (с. 18) подається перелік умовних скорочень, що є обов'язковим для компаративних і генетичних наукових досліджень, адже сприяє чіткій структуралізації матеріалу і полегшує процес сприйняття наукової інформації.

У цілому ж, аналіз мовного матеріалу ведеться в такий спосіб, що дає можливість без зусиль простежити логічний ланцюжок складових частин рецензованої роботи, що є свідченням сумлінного й глибокого опрацювання фактичного матеріалу. Абсолютно логічною і зваженою виглядає типологізація зібраного матеріалу й обрані автором способи його опису.

Висновки дисертації являють собою ґрунтовні, логічні та послідовні положення, яких дійшла дисертантка під час проведення дослідження.

Зміст автореферату відповідає змістові дисертаційного дослідження і повністю відбиває висновки та положення, задекларовані в роботі.

Відзначаючи високий науковий рівень виконаного дослідження, вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження і побажання щодо тих фактів і спостережень, які не знайшли достатнього висвітлення в рецензованій роботі, а саме:

1. У своєму дослідженні В.В.Святченко демонструє погляди й оцінку В.А.Звеґінцевим положень концепції системності мови

О.О.Реформатського щодо розмежування понять «структура» і «система» і вказує на змішування цих понять зазначеним лінгвістом. Проте в роботі відсутня оцінка самого автора поглядів О.О.Реформатського стосовно цієї проблеми. На наш погляд, у роботах цього лінгвіста досить чітко для свого часу простежується розмежування понять «структура» і «система».

2. Як побажання хочемо висловити думку, що варто було б у підрозділі 1.1. Лінгвоісторіографічний аспект дослідження системного характеру мови в європейському мовознавстві (с. 32 дисертації) згадати інтерпретацію поняття «фонетичний закон», представлену молодогограматиками, адже їхня трактовка цього поняття є цілком оригінальною і заперечує інтерпретацію старшого покоління компаративістів.

3. Як рекомендацію можемо висловити думку, що в генетичному дослідженні доцільно було б розглянути історію формування теорії субстрату, що зародилась в європейському мовознавстві на початку ХІХ ст. (Я.Бредсдорф) і була розвинута в 60-і – 80-і рр. ХІХ ст. Г.Асколі та Г.Шухардтом, пізніше уточнена В.Брьондалем, Ю.Покорним, А.Мейе, О.Есперсеном, Б.А.Террачині; у славістиці – І.О.Бодуеном де Куртене, О.О.Шахматовим, О.М.Селіщевим. Вважаємо, це потрібно було б зробити, адже явища субстрату знаходять прояв на всіх рівнях мовної системи, зокрема і на фонетико-фонологічному.

4. Автор часом використовує термін «родинні мови» (с.33 дисертації); проте варто пояснити, що він означає, оскільки він вочевидь не відповідає контексту рецензованої роботи. Можливо, це недогляд технічного характеру.

5. У дисертаційному дослідженні автор припустився фактологічного недогляду, назвавши О.Х.Востокова, М.І.Греча, М.К.Каткова, Ф.І.Буслаєва та І.І.Срезневського німецькими мовознавцями (с. 61 дисертації, 3 абзац зверху). Думаємо, що це технічний недогляд, проте для історико-фонетичних студій є досить важливим прискіпливе дотримання фактажу.

Однак ці зауваження не впливають на загальне позитивне враження від роботи.

Усе це дає підстави для висновку: дисертаційне дослідження «Системність мови в європейському мовознавстві ХІХ – початку ХХ ст.: фонетико-фонологічний рівень» відповідає усім вимогам, що висувуються до робіт такого типу, а її автор – Святченко Вікторія Володимирівна – заслуговує на присвоєння ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство.

Офіційний опонент:

доцент кафедри української мови
та слов'янської філології
ДВНЗ «Приазовський державний
технічний університет»,
кандидат філологічних наук
09.04.2019 р.

Т.В.Голі-Оглу

Підпис Голі-Оглу Т.В.

ЗАСВІДЧУЮ
НАЧ. ЗАГАЛЬНОГО
ВІДДІЛУ

Зволю Т.О.

09.04.2019

